

1.1 Vztah etiky a ekonomie

Vztah ekonomie a etiky

Vztah etiky a ekonomie byl a stále zůstává již od dob antiky poměrně vyhraněný, a to proto, že etika je nejednoznačná a obtížně uchopitelná disciplína oproti ekonomii, jež využívá instrumentální racionality. Tato vyhraněnost vyvolává mezi ekonomickým a etickým chováním určité napětí, přičemž etika ukazuje ekonomii její meze a ekonomie oproti tomu pomáhá dosahovat etice její cíle. O vzájemném přínosu ekonomie a etiky hovoří např. i významný současný americký profesor indického původu Amartya Sen (Etika a Ekonomie – On Ethics and Economics, 1987), nositel Nobelovy ceny za ekonomii.

Ekonomie je společenská věda o (alternativních) rozhodováních a volbách lidí o tom, jak uspokojit své neomezené potřeby vzácnými zdroji. přičemž lidské chování chápe jako vědomé a účelové.

Etika (teorie morálky) je filozofická vědní disciplína o lidském chování s cílem stanovit, které aktivity lidí jsou dobré, správné a měly by být realizované a které nikoli.

Podnikatelskou etiku lze chápat dvěma způsoby, a to jako:

1. Teoretickou disciplínu, která řeší průnik mezi etikou a ekonomikou.
2. Naplňování každodenních závazků a povinností v obchodní a podnikatelské činnosti.

Společná východiska etiky a ekonomie jsou:

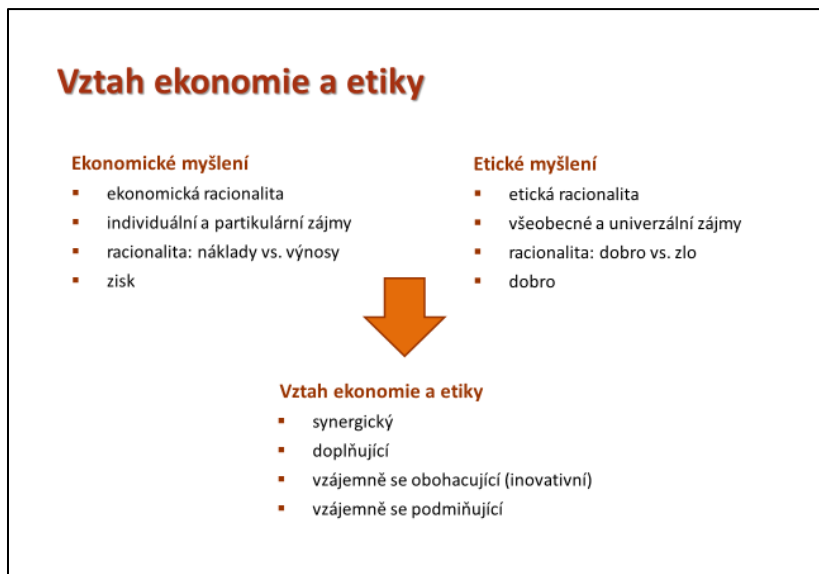
1. Individualita člověka s jeho jedinečností, racionálním egoizmem a svobodou volby.
2. Nedokonalost, omylnost a rozumové a jiné omezení v chování člověka.

Vztah etiky a ekonomie determinují principy, které respektují svobodu a důstojnost člověka ve společnosti, a to princip vlastnictví, princip dobrovolného rozhodování a chování jednotlivce, princip lidských interakcí a společenské kooperace, princip ekonomické a morální hodnoty.

Synergie ekonomie a etiky (Obrázek 1)

1. Ekonomie stanovuje efektivní způsob dosažení vytyčeného cíle a etika pomáhá posoudit morálnost vytyčeného cíle či záměru.
2. Etika a ekonomie se v praxi prolínají a každá je vstupem pro tu druhou.

Obrázek 1: Vztah ekonomie a etiky

Zdroj: Vlastní zpracování

Dosavadní teoretické studie, koncepty ani empirické výzkumy nevyústily ke vzniku univerzálně akceptované definice toho, co je podnikatelská etika a ani nedošlo k prokázání jednoznačného vztahu mezi podnikatelskou etikou a ekonomickou výkonností podniku, přesto lze uvést **celou řadu nezpochybnitelných důvodů, které vyznívají k naplňování podnikatelské etiky v tržní ekonomice:**

1. snižování transakčních nákladů;
2. posilování loajality zaměstnanců;
3. vytváření a posilování image podniku;
4. posilování spokojenosti zákazníků;
5. zvyšování atraktivity pro (kvalitní) zaměstnance;
6. zvyšování atraktivity pro odběratele;
7. přispívání k loajalitě investorů;
8. zvyšování hodnoty podniku;
9. kultivace podnikatelského prostředí.

Prosazování etického přístupu k podnikání úzce souvisí i s v posledních několika dekádách stále více prosazujícími se koncepty, kterými jsou CSR, teorií stakeholderů a také procesem globalizace.

1.2 Podnikatelská etika a její vývoj

Vývoj podnikatelské etiky jako samostatné vědní disciplíny

Podnikatelská etika = profesní, aplikovaná, normativní etika, je vázána na kapitalistické podnikání.

1. Tato vědní disciplína se formuje se začátkem **20.** století.
2. Další impuls rozvoje po 2. světové válce (zvýšená produkce, zvýšený životní standard, zároveň zdůrazňování sociálních aspektů – vzdělání, míra kriminality, životní prostředí, diskriminace, práva zákazníků a spotřebitelů).
3. 1953 H. R. Bowen – Social Responsibility of Businessman = základ dnešní CRS – Corporate Social Responsibility.
  - řešeny otázky odpovědnosti, environmentálních dopadů průmyslové činnosti, normy chování podniků v kulturně odlišném prostředí aj – diskuse ekonomů, filozofů a sociologů – hledání vhodných modelů uspořádání ekonomické činnosti
4. Zrod disciplíny podnikatelská etika (PE) rok 1974 (univerzita v Kansasu – první konference ve spolupráci s Philosophy Department a College of Business, sborník referátů – kniha Ethics, Free Enterprise and Public Policy: Essay on Moral Issues in Business).
5. Filozofové a ekonomové navazovali na normativní etické teorie a aplikovali je na současné ekonomické dění.
6. **70. léta 20. století** – podnikatelská etika je více doménou filozofů – první publikace Vincenta Barryho, Patricie Werhaneové
  - Vznik společnosti Society for Business Ethics (USA) – první předseda Thomas Donaldson.
  - 1979 učebnice Ethical Theory and Business (Thom L. Beauchamp a N. Bowie – již 7 vydání!)

- Vznik univerzitních výzkumných center pro studium podnikatelské etiky
- 1979 přední světové pracoviště Center for Business Ethics (Bentley College – Michael Hoffman)

7. 80. léta 20. stol. – doba rozvoje, PE jako interdisciplinární obor, větší zapojení ekonomů a sociologů (tradiční liberální hodnoty, svoboda trhu).

- Zásadní stať Amartya Sena *On Ethics and Economics* (snaha o integraci etiky a ekonomie – dva přístupy **etický** = v popředí etické souvislosti a **technický** = technické postupy, etické otázky ustupují do pozadí)
- 1987 vznik mezinárodní společnosti EBEN (European Business Ethics Network) – akademici a významní představitelé komerční sféry
- Konference, vznik výzkumných center i v Evropě Nijenrode University v Holandsku.
- Ustavení Kulatého stolu v Caux (CTR) 1986 – praktické dopady rozvoje morálních koncepcí ve světě vrcholných manažerů, manažeři z Evropy, Severní Ameriky a Japonska – naplňování požadavku dodržování základních etických norem v mezinárodním obchodě (členem i ČR)
- 1988 – kniha *The Moral Dimension – Toward a New Economy* (Amitaie Etizioni), vztah výrobců a uživatelů, možnosti kontroly moci ve společnosti
- Do tohoto období spadá **vznik nové koncepce tzv. stakeholder teorie** (Evan a Freemann), myšlenka aby zodpovědnost manažerů k akcionářům byla nahrazena „širší zodpovědností“ ke všem participujícím skupinám tzv. stakeholders.
- Etablování nových specializovaných časopisů: *Journal of Business Ethics* (Kluwer Academic Publishers) a *Business Ethics – An European Review* (nakladatel Blackwell).
- Zásady podnikatelské etiky a společenské odpovědnosti součástí strategií firem
- Principy: **kyosei** (žít a pracovat společně pro obecné blaho) a požadavek na respektování lidské důstojnosti.

8. 90. léta 20. století – doba institucionalizace podnikatelské etiky

- Díla Francise Fukuyamy: *The End of Hisory and the Last Man* – otázka dalšího směřování lidstva, důvěra v sociální kapitál zvyšující výkonnost ekonomiky

- 1992 Wirtschaftsethik (Arthur Rich – švýcarský teolog, etika hospodářství založená na principech humanity a křesťanského přístupu k životu)
- **1998 obdržel Amartya Sen Nobelovu cenu za příspěvek k ekonomice blahobytu** = zvýšení zájmu podnikatelské veřejnosti o oblast PE.
- Nárůst počtu kurzů PE na fakultách v USA i Evropě, speciální kurzy pro manažery, již v roce 1997 vznik časopisu Teaching Business Ethics (způsoby a efektivnost výuky PE).
- **1999 OECD – dokument Corporate Governance** – správa a řízení obchodních firem, jde o **doporučení pro firmy, klade důraz na informace o etické, sociální a environmentální politice firem.**

9. Začátek 21. století – deziluze, skandály

- Hledání nového přístupu k PE, účetní **podvody**, rozčarování a pochybnosti o smysluplnosti budování etického systému řízení, avšak **impuls k hledání nových mechanismů, jak zabránit selhání zodpovědných lidí.**
- **2002 americký kongres – Sarbanes-Oxleyho zákon** – zvýšená kontrola finančních toků, zodpovědnost manažerů za vnitřní kontrolní systém, zvýšení transparentnosti a informovanosti
- **Již od 90. let** se objevuje myšlenka **ctnostného vedení „spiritual leadership“** – manažer nejen jako leader, ale i mravní autorita, vůdce, který slouží (od 90. let Owen, Covey)
- **Steinman a Löhr** – role vůdčího hráče, pozitivní celkové klima firmy, důvěra, kultivovanost prostředí

Vývoj podnikatelské etiky jako samostatné vědní disciplíny v ČR

- V ČR se disciplína podnikatelská etika objevuje **až od počátku 90. let 20. stol. po sametové revoluci.**
- **První polovina 90. let** – okouzlení z demokratizačního a liberalizačního procesu, témata privatizace, otázky PE nebyly řešeny.
- I přesto vznikla v roce 1994 Společnost pro etiku v ekonomice na ústavu AV v Praze, na VŠE zahájena výuka etiky v podnikání.
- V praxi ovšem téma zlehčováno a nerespektováno.
- V ČR se PE začíná rozvíjet více **v druhé polovině 90. let 20. st.**

- Zvýšení počtu odborných publikací, větší mediální zájem.
- **1998 privatizační skandály**, politizace: akce „Čisté ruce“, 2000 pozastaveno z důvodu nedostatku finančních prostředků.
- **1998 vznik TIC (Transparency International Česká republika)**, mapování korupce.
- **Akademická sféra** – výuka podnikatelské etiky a zájem, praxe – negativní vliv zpolitizování, přesto u manažerů snaha regulovat etiku zdola a nahrazovat nedostatečnou legislativu (např. vzájemné započítávání pohledávek).
- **Akademická sféra** – výuka podnikatelské etiky a zájem
- **Praxe** – negativní vliv zpolitizování, přesto u manažerů snaha regulovat etiku zdola a nahrazovat nedostatečnou legislativu (např. vzájemné započítávání pohledávek).
- **Ve 21. století je PE plnohodnotným tématem ekonomických diskusí.**
- Předmět PE nabízen na 80 % ekonomických VŠ, školení, tréninky.
- **2000** – výzkum Etika podnikání jako součást začlenění ČR do EU, **zřízení institutu veřejného ochránce práv, ombudsmana.**

Podnikatelská etika – americký a evropský přístup (Obrázek 2)

- Jako samostatná disciplína se PE objevuje nejprve v Severní Americe (BE, Business Ethics), v Evropě až s několikaletým zpožděním, přičemž se objevily dva rozdílné přístupy v oblasti výzkumu i praktického zaměření, a to i sémantická nejednotnosti (např. v ČR se označovala např. jako obchodí etika, etika byznysu, podnikatelská etika, etika v podnikání).

Obrázek 2: Americký a evropský přístup k podnikatelské etice

Podnikatelská etika	Severní Amerika	Evropa
Sémantika	Jeden jazyk, nejsou problémy v pojmovém aparátu.	Více jazyků, obtíže při hledání společného pojmového aparátu.
Přístup	Osobní a firemní odpovědnost.	Zájem o celkový pohled z pozice státu, legislativy a osobní úroveň.
Zaměření	Méně internacionální.	Více internacionální.
Argumenty	Snaha vyhnout se skandálům a podpora "dobrého byznysu".	Ekonomické zdůvodnění.
Praktické zaměření	Silně orientované na praxi.	Slabě orientované na praxi.
Paradigma	Jasně normativně orientované.	Spojení se sociálními vědami.

(Zdroj: modifikováno, Enderle, G.: A Comparison of Business Ethics in North America and Continental Europe, Business Ethics - An European Review 5(1), 1996, s. 33-46), Putnová 2007, s. 25

Podnikatelská etika	Severní Amerika	Evropa
Výuka	Široce přijímaná v Business School, zcela integrovaná do studijních programů.	Počínající, ne všeobecně přijímaná a integrovaná do studijních programů.
Iniciativa firem	Rozsáhlé rozšíření etického kodexu, vzrůstající počet etických poradců a tréninkových programů.	Dobrá, vzrůstající rozšiřování etického kodexu, málo etických tréninkových programů, nejsou zde etičtí poradci.
Role, kterou hraje v byznysu	Výchova hlavně budoucích manažerů, praktičtější orientovaný výzkum, vzrůstající počet konzultantských aktivit.	Výchova studentů, méně prakticky orientovaných, konzultační aktivity jsou stále v počátku.

(Zdroj: modifikováno, Enderle, G.: A Comparison of Business Ethics in North America and Continental Europe, Business Ethics - An European Review 5(1), 1996, s. 33-46), Putnová 2007, s. 25

Zdroj: Vlastní zpracování